

INVENTARIZATSIYADAN O`TKAZISH JARAYONINING HUQUQIY TALABLARI VA UNING AHAMIYATI

Toshpo'latova Munisabonu Ibrohim qizi
Toshkent Moliya Instituti 1 kurs magistratura

Annotatsiya: Ushbu maqolada Inventarizatsiyadan o`tkazish jarayonining huquqiy talablari va uning ahamiyati haqida ma'lumotlar berilgan.

Kalit so'zlar: Inventarizatsiya, buxgalteriya hisobi, sub'ekt, xo'jalik mablag'lari, pul mablag'lari.

Tovar-moddiy zaxiralar buxgalteriya hisobi usulining elementi bo'lib, uning yordamida xo'jalik mablag'larining haqiqiy miqdori va summasi, xo'jalik yurituvchi sub'ektning boshqa tashkilotlar bilan hisob munosabatlari hisob ma'lumotlari bilan taqqoslanadi va ular orasidagi farq topiladi. Inventarizatsiya yordamida buxgalteriya ma'lumotlarining haqiqati ta'minlanadi. Shunday qilib, inventarizatsiyaning asosiy vazifasi - asosiy vositalar, moddiy boyliklar va pul mablag'lari miqdorini, shuningdek, tugallanmagan ishlab chiqarish hajmini natura ko'rinishida aniqlash; haqiqiy moddiy boyliklar va pul mablag'lari to'g'risidagi ma'lumotlarni buxgalteriya ma'lumotlari bilan solishtirish va shu bilan ularning to'liqligini nazorat qilish; dastlabki sifatini qisman yo'qotgan moddiy boyliklarni, eskirgan uslub va modellarni aniqlash; sotish maqsadidagi ortiqcha va foydalanilmayotgan aktivlarni aniqlash; qimmatbaho buyumlar va pullarni saqlash qoidalarini va shartlariga, shuningdek, mashinalar, uskunalar va boshqa asosiy vositalarni saqlash va ulardan foydalanish qoidalariga rioya etilishini tekshirish; balansda ko'rsatilgan aktivlar, pul mablag'lari, bank muassasalaridagi talab qilib olinmagan depozit hisobvaraqlaridagi va boshqa hisobvaraqlardagi mablag'lar summasi, kassadagi pul mablag'lari, debitor va kreditorlik qarzlari, tugallanmagan ishlab chiqarish, kelgusi davr xarajatlari, kelajakdagi xarajatlar va to'lovlar uchun zaxiralar va buxgalteriya balansi. boshqa moddalar summalarining haqiqatligini tekshirishdan iborat. Yillik hisobot tuzishdan oldin xo'jalik yurituvchi subyektlar asosiy vositalarni, tugallanmagan kapital qurilish va tuzatishlarni, tugallanmagan ishlab chiqarishni, aktivlarni, pul mablag'larini, hisob-kitob va balansning boshqa moddalarini buxgalteriya hisoboti qoidalariga muvofiq inventarizatsiyadan o'tkazadilar. Bundan tashqari, xo'jalik yurituvchi subyektga tegishli bo'lmagan (saqlash uchun qabul qilingan, ijaraga olingan, qayta ishlashga qabul qilingan) va ayrim sabablarga ko'ra hisobga olinmagan moddiy boyliklar ham inventarizatsiya qilinadi. Xo'jalik mablag'larining qaysi qismini qamrab olishi va bekor qilish tartibiga qarab inventarizatsiya bir necha turlarga bo'linadi:

xo'jalik yurituvchi sub'ektga tegishli barcha mulkni inventarizatsiya qilish;

xo'jalik yurituvchi sub'ektga tegishli bo'lgan mulkning ma'lum bir qismini inventarizatsiya qilish.

Xo'jalik yurituvchi sub'ektga tegishli barcha mol-mulk yiliga kamida bir marta to'liq inventarizatsiya qilinadi. Bunday inventarizatsiya yillik hisobotni tayyorlashdan oldin amalga oshiriladi. Bunda buxgalteriya balansida ko'rsatilgan xo'jalik aktivlari haqidagi ma'lumotlarning realligini ta'minlaydi. Yanvar oyida to'liq inventarizatsiyani o'tkazish yillik hisobotni tayyorlashni biroz vaqtga kechiktiradi. Shuning uchun xo'jalik yurituvchi sub'ektga tegishli bo'lgan mol-mulkning ayrim qismlarini inventarizatsiya qilish 1 yanvargacha yakunlanadi. Ta'kidlash joizki, tola inventarizatsiyasi o'tkazilganda xo'jalik yurituvchi sub'ektning barcha moddiy boyliklari, mablag'lari, xo'jalik yurituvchi sub'ektlarning holati va balansi to'g'risida boshqa xo'jalik yurituvchi sub'ektlar bilan hisob-kitoblar inventarizatsiya qilinadi. Buxgalteriya balansi va hisobotlari bo'yicha me'yoriy hujjatlarga ko'ra, buxgalteriya hisobi ma'lumotlarining to'g'riligini ta'minlash maqsadida, ayrim xo'jalik mulklari yiliga bir necha marta inventarizatsiya qilinadi. Xo'jalik fondlarining ayrim turlarini inventarizatsiya qilish xo'jalik yurituvchi sub'ektga tegishli bo'lgan mulkning bir qismini ro'yxatga olish deb ataladi. Masalan, xo'jalik yurituvchi sub'ektning moliyaviy resurslari oyiga kamida bir marta inventarizatsiya qilinadi. Ombor mudiri ishga kirishib, uni boshqa shaxsga topshirganda ham uning javobgarligidagi moddiy boyliklar inventarizatsiya qilinadi. Mulk ijaraga berilganda, sotib olinganda, sotilganda va 1 oktyabrda inventarizatsiya qilingan mulkdan yillik daromad qo'shilsa, inventarizatsiya yoki tajriba talab qilinadi. Moddiy korxonalar yiliga kamida bir marta inventar tuzadilar. asosiy kutubxona, kamida ikki yilda bir marta va inventar fondlarini yiliga kamida bir marta inventarizatsiya qilish. Pul, pul hujjatlari, qimmatbaho buyumlar va belgilangan hisobot blankalari oyda bir marta, moylash materiallari va oziq-ovqat mahsulotlari har chorakda, qimmatbaho buyumlar esa tegishli metall me'yoriy hujjatlarga muvofiq inventarizatsiya qilinadi. Qayta tashkil etilgan (qayta tashkil etilgan) xo'jalik yurituvchi sub'ekt tugatilgan (qayta tashkil etilgan) taqdirda, undirilgan daromadlar, mol-mulk, o'zlashtirish yoki suiiste'mol qilish va qimmatbaho narsalar aniqlangan taqdirda, tabiiy ofatlar, yong'inlar, avariya yoki o'ta jiddiy zarar keltirgan boshqa hodisalar.) balansdan oldin va qonun hujjatlarida nazarda tutilgan boshqa inventarizatsiyani o'tkazish. Iqtisodiyotni boshqaruvchi sub'ekt rahbariyati jamoaviy moddiy sharoitda o'zgarganda ham tovar-moddiy zaxiralarni ishlab chiqarish. Inventarizatsiyani o'tkazish tartibiga ko'ra u rejali va to'satdan inventarizatsiyaga bo'linadi. Xo'jalik yurituvchi sub'ektlarda rejali inventarizatsiyadan tashqari, tasodifiy inventarizatsiyani tashkil etish. Bunday inventarizatsiya xo'jalik yurituvchi sub'ekt yoki yuqori tashkilot va idoralar rahbariga ob'ektdagi jismoniy shaxsning muammolari to'g'risida xabar kelib tushganda, xo'jalik yurituvchi sub'ekt faoliyatini tekshirish, otishma, suv toshqini va boshqa sabablarga ko'ra

o'tkaziladi. Xo'jalik yurituvchi sub'ekt rahbarining buyrug'i bilan har qanday inventarizatsiyani amalga oshirish. Ushbu tartibda inventarizatsiya, inventarizatsiya qilinadigan narsalar, inventarizatsiyani o'tkazish muddati va inventarizatsiyani o'tkazuvchi komissiya ro'yxati ko'chiriladi. O'zbekiston Respublikasining 9-son "Tovar-moddiy zaxiralarni tashkil etish va topshirish" milliy buxgalteriya hisobi standartida belgilangan muddatlarda inventarizatsiya qilish; mas'ul xodimlar o'zgarganda; talon-taroj qilish, ta'qib qilish yoki suiiste'mol qilish aniqlanganda; o't uchun yoki tabiiy ofatdan keyin; asosiy vositalar va inventar qiymatlari qayta baholanganda va boshqa o'yinga. Brigadaga (brigadaga) moddiy zarar, agar uning a'zolaridan biri (rahbari) almashtirilgan bo'lsa, uning a'zolarining 50 foizidan ko'prog'i jamoani (brigadani) tark etsa, jamoa a'zolaridan biri bir nechtasini talab qilsa, inventar oluvchilar.

Qiymatlarning yaxlitligini ta'minlash bo'yicha chora-tadbirlarni amalga oshirish zarur bo'lsa, inventarizatsiya komissiyalarini ularning a'zolariga yo'naltirish, inventarizatsiyaning to'g'ri o'ziga xosligini oshirish, inventarlarni to'g'ri ishlab chiqarishni rivojlantirish, navlarni almashish. ishlab chiqarish taqchilligi va ishlab chiqarishni o'z ichiga oladi. Boshqaruv tashkiloti rahbariyatining buyrug'i bilan to'liq inventarizatsiyadan o'tkazish kerak, bu amalga oshirilgan ishlarning asoslanishini talab qiladi, kamomad yoki yo'qotishlarni keltirib chiqargan xodimlardan olingan kvitansiyalarni, aniqlangan kamomadlar va qiymatlarni rasmiylashtirish kerak. zarur. bo'lgan taklifdan ko'ra yo'qotishlarni tartibga solish haqida taklif qilingan. umumiy inventar komissiyasi tuziladi. Mazkur xo'jalik boshqaruvi sub'ektining rahbari yoki uning o'rinbosari ushbu komissiyani ko'taradi. Komissiya tarkibiga xo'jalik yurituvchi subyektning bosh hisobchisi, bo'lim boshliqlari va xodimlari, kasaba uyushmalari rahbarlari kiradi. Binolardagi qiymat va pul mablag'larini inventarizatsiya qilish, xo'jalik yurituvchi sub'ektning buxgalteriya hisobi bilan birgalikda tovar-moddiy zaxiralar turlarini nazorat qilishda ishtirok etish, ishlab chiqarish jarayoni taqchilligi bilan xarajatlarni o'z ichiga oladi. , saqlash va berish, buxgalteriya hisobi va nazoratini takomillashtirish masalalari hamda ortiqcha va texnik jihozlarni ishlab chiqarish xarajatlarini sotish bo'yicha takliflar kiritish, xo'jalik yurituvchi subyektning buyrug'i bilan tekshirish vaqtida inventarizatsiya o'tkazish va uni topshirish tartibini nazorat qilish; yozishmalar va inventarizatsiyadagi ma'lumotlarning to'g'riligi. Materiallarni to'g'ri va o'z vaqtida rasmiylashtirish uchun xo'jalik yurituvchi sub'ektda qimmatbaho narsalarni inventarizatsiya qilish bo'yicha ishchi inventar komissiyasi tuziladi. Ushbu komissiyaning raisi ushbu xo'jalik yurituvchi subyekt rahbarining vakili hisoblanadi. Komissiya tarkibiga mutaxassis, muhandis, texnolog, mexanik, ishni bajaruvchi, hisobchi va boshqalar kiradi. Komissiya tarkibiga xo'jalik yurituvchi sub'ektning qimmatbaho buyumlarni inventarizatsiya qilish, baholash va boshqaruv hujjatlari bilan tanish bo'lgan xodimlari kiritilishi kerak. Bir jismoniy shaxsni inventarizatsiya qilish

maqsadida bir shaxsni ketma-ket ikki marta mehnat inventarizatsiya komissiyasi raisi etib tayinlash mumkin emas. Yillik inventarizatsiyalar oralig'ida xo'jalik yurituvchi sub'ektlarning muntazam inventarlarini inventarizatsiya qilish va saralash kerak. Buning uchun xo'jalik yurituvchi subyektlarda inventarlarni yuklash va saralash komissiyasi tashkil etiladi. Ushbu komissiya inventarizatsiya davrlarini, o'rtacha qiymatlarning yaxlitligini, ularning nazoratini va nazoratini nazorat qiladi. Doimiy harakatlarni inventarizatsiya qilish komissiyasi, mehnat inventar komissiyalari, yuqori va saralash inventar komissiyalari tarkibi xo'jalik yurituvchi subyekt rahbarining buyrug'i bilan tasdiqlanadi. Inventarizatsiya natijasida mehnat inventar komissiyasi a'zolariga nazorat muhri, komissiyalar rahbarlariga esa nazorat muhri beriladi. Xo'jalik yurituvchi sub'ekt rahbarining buyrug'ida inventarizatsiyani o'tkazish uchun ishlab chiqarish va tugatish muddatlari ko'rsatiladi. Agar inventarizatsiya komissiyasining barcha a'zolari hozir bo'lmasa, qimmatbaho narsalarni inventarizatsiya qilish mumkin emas. Mehnat inventarizatsiya komissiyasining ishi bayonnoma bilan rasmiylashtiriladi. Hisobotda inventarizatsiya, inventar holati va inventarning yaxlitligini monitoring qilish xavfsizligi.

Reja inventarizatsiyasi - bu moddiy boyliklar yoki inventarlarning ombori. Ombordagi moddiy qimmatli har bir buyum alohida joylashtiriladi va hujjat oldiga yorliqlar osiladi. Yorliqlar qiymatlarning nomlarini, mumkin bo'lgan nomenklaturani, boshqariladigan va ko'rsatkichlarni ko'rsatadi. Inventarizatsiya odatda oyning birinchi kunida amalga oshiriladi. Agar biron sababga ko'ra inventarizatsiya oyning o'rtalarida yuklab olinsa, bu oy uchun inventarizatsiya hisobining ma'lumotlari inventarizatsiya boshlanishidan oldin o'tkazilgan xo'jalik ishlab chiqarish schyotida aks ettiriladi. Inventarizatsiya qilishdan oldin barcha hujjatlar to'ldirilgan va buxgalteriya hisobi kitoblari qo'llab-quvvatlanishi kerak. Buning uchun ma'lumotlar ishchilari qo'llarida bo'lgan barcha xavfsizlik hujjatlarini buxgalteriya hisobiga topshirishlari kerak. Inventarizatsiya komissiyasi jismoniy shaxsdan "barcha hujjatlarni buxgalteriyaga topshirdim, tasdiqlovchi hujjatim qolmadi" degan tilxat oldi.

Inventarizatsiya jarayonida qiymatlarning har biri o'lchash, hisoblash, tortish va boshqa usullar bilan hisoblanadi. Hisoblash natijalari inventar xatida qayd etiladi. Misol uchun, agar biror narsa xususiy shaxsning ma'lumotlariga ko'ra inventarizatsiya qilinayotgan bo'lsa, inventarizatsiya oxirida, inventar varaqining oxirida komissiya a'zolarining imzosini qo'shing: "Ushbu inventar varaqida ko'plab moddiy boyliklar mavjud. ko'z oldimda hisoblab chiqdim. chiqib ketdim va bu moddiy boyliklarni o'z zimning shaxsiy javobgarligim sifatida qabul qildim. Inventarizatsiya komissiyasiga da'vom yo'q", deb imzo chekadi. Tovar-moddiy zaxiralar ro'yxatga olinganidan keyin xo'jalik yurituvchi sub'ektning buxgalteriya bo'limiga topshiriladi. Taqqoslash hisobotini tuzishdan va inventarizatsiya natijalarini aniqlashdan oldin xo'jalik yurituvchi sub'ekt buxgalteriya hisobi inventarizatsiyasi ma'lumotlaridagi barcha

hisob-kitoblarning to'g'riligini tekshiradi. Agar hisob-kitoblarda, summalarni hisoblashda xatolar aniqlansa, bu xatolar tuzatiladi va komissiyaning barcha a'zolari va moddiy javobgar shaxs tomonidan imzolanadi. Inventarizatsiya varaqasining oxirgi sahifasida narxlar va miqdorlarning to'g'riligi tekshirilganligi va bu tekshiruvni o'tkazgan shaxsning imzosi qo'yilganligi yoziladi. Taqqoslash hisobotlari inventarizatsiyadagi hisob ma'lumotlariga nisbatan farqlar aniqlanadigan qiymatlar bo'yicha tuziladi. Inventarizatsiya natijalari, ya'ni buxgalteriya hisobi ma'lumotlari ko'rsatkichlari va inventar yozuvlari ma'lumotlari o'rtasidagi farqlar solishtirish hisobotlarida qayd etiladi. Qiyosiy hisobotlarda moddiy boyliklarning ortiqcha va kamomadlari qiymati ularning buxgalteriya qiymatlari bilan taqqoslanadi.

Xulosa:

Buxgalteriya hisobi ma'lumotlariga nisbatan inventarizatsiya va boshqa tekshiruvlarda aniqlangan haqiqiy qiymatlar o'rtasidagi farqlar quyidagi tartibda tartibga solinadi. Ortiqcha asosiy vositalar, moddiy boyliklar, pul mablag'lari va boshqa aktivlar xorijdan olib kelinadi va xo'jalik yurituvchi subyektning moliyaviy natijalariga o'tkaziladi (byudjet tashkilotlarida moliyalashtirishni ko'paytirish uchun), so'ngra ortiqchalik sabablari va aybdor shaxslar aniqlanadi. Belgilangan normalar doirasida qiymatlarni pasaytirish xo'jalik yurituvchi subyekt rahbarining buyrug'i bilan xo'jalik yurituvchi subyektning tegishli xarajatlariga qo'shiladi (byudjet tashkilotlarida — moliyalashtirishni ko'paytirish uchun). Kamaytirish mezonlari faqat kamomad haqiqatda aniqlangan hollarda saqlanishi mumkin. Belgilangan mezonlar doirasida qiymatni pasaytirish navlarning aralashmasidan kelib chiqadigan kamchiliklarni ortiqcha bilan qoplagandan keyingina aniqlanadi. Belgilangan tartibda navlar almashinuvi amalga oshirilgandan keyin ham qiymatlar taqchilligi yuzaga kelsa, tabiiy pasayish normalari faqat defitsit aniqlangan qiymat nomiga nisbatan qo'llaniladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Do'stmuratov R.D. Buxgalteriya hisobi nazariyasi; / Darslik; Toshkent Yangiyul poligraf servis, 2007; 256 b.[1]
2. Sh.Ergasheva.; Бухгалтерский учет /.; Toshkent «Иқтисод-молия» - 2010.[2]
3. Ostanaqulov., Buxgalteriya hisobi nazariyasi; / Darslik; Toshkent Iqtisod-Moliya, 2007.[3]
4. Э.Ф.Гадоев ва б. Бухгалтер учун амалий қўлланма, Тошкент – Норма – 2011.[4]